

1

Skolem 28/september 1973.

Tl

Herredskogmester Haug,
Kongsberg.

Endelig kan jeg oversende Dem en liten oversikt over fortidssminner og kulturminner og stadnavn i Sandsvær. For ikke å komme heilt ut på viadene, har jeg innskrenket meg til et utvalg av de betydeligste førtidssminner vi har, og har da søkt å forklare dem og sette dem inn i deres kulturhistoriske sammenheng.

Det er av stor betydning å få festet disse stedene og navnene til våre kartverk, for å kunne bevare dem for etter-slekten, og for om mulig å vekke en større almeninteresse og et større ansvar for våre fortidssminner.

Når det gjelder å feste dette til kartet, må jeg desverre si pass. Med det syn jeg nå har, greier jeg ikke dette skikkelig. Jeg får nemlig ikke de rette brillene etter øyeope-rasjonen før innunder jul.

Jeg kan dog tenke meg, at en som er godt kjent på kartet vil kunne greie dette, - etter min anvisning i Teksten, f.e.
Sæmund Wulfsberg.

JJ

Utenom min egentlige oppgave sender jeg med en kort oversikt over gangen i den eldre bosettings historie i Sandsvær. Ved siden av det, har jeg et klosset forsøk på å lage et kartriss, som var ment å skulle vise, hvorledes bosettingen fordeler seg på begge sider av Lågen, - etter alder og navnetyper. Tross i det mangelfulle i mitt forsøk, menr jeg vi her har et motiv, som en flink tegner kan lage noe virkelig interessant og verdifult av, helst da i et noe større format, som gir bedre oversikt, og gir bedre plass for alle gårdnavnene. De får kikke litt på det.

Med vennlig hilsen, ærbødigst

Kristoffer Skolem.

Kristoffer Skolem

3648 Passebekk.

FORTIDSMINNER OG STADNAVN I SANDSVÅR.

En liten oversikt

av

Kristoffer Skolem.

Litt om den eldre bosetting i Sandsvær.

Når vi ut fra de gamle gårdsnavn skal prøve å vise noe av gangen i bosettingens historie i Sandsvær, - så kommer vi neppe lenger tilbake enn først i jernalderen. Mulig eldre navn er ikke bevart opp til historisk tid.

Nå er det ikke slik å forstå, at gårdsnavnene følger en skjematisk opptrukken kronologisk linje. En gård kan godt være anlagt før eller etter den tidsperiode navneforskerne henviser til i sin terminliste. Vi skal dog legge merke til, at de største gravkretser og de rikeste oldfunn lokaliserer seg omkring de eldste gårdsnavn vi kjenner. Således er der ved Efteløt kirke, (Elptarløyti), registrert bortimot 50 gravhauger, ved Evju-Gunnes over 40, ved Aaker-Bø 25, ved Tofstad 17, og ved Berg 15 gravhauger. De ligger alle på sentrale steder i bygda.

Våre første landnåmsmenn så seg ut de lagligste og beste stedene, der jordsmonet var sandholdig og lett å rydde og dyrke, med de ytterst primitive redskaper av stein, horn og bein, som de hadde å arbeide med. Derfor finner vi de eldste gårdsnavn over breibygda i Hedenstad, og videre utover på dalens vestside fra Evju-Gunnes til nedenfor Efteløt kirke.

1
På østsiden har vi fra Gran og utover flere gamle gårdsnavn.

I de brattlendte leirjordsbakkene fra Kjørstad og oppover mot Strenge og Kløvstad er der ikke registrert noen gravhauger. Her har våre urfedre funnet jordsmonet for hardt og møysommelig å grave i. Nærmeste gravkrets er Tofstad-Graven.

Vi skal her prøve å gi en kort oversikt over gårdsnavnenes historie i Sandsvær, ut fra de forklaringer stadnavnforskningen synes enige om i sine hovedtrekk. Vi kommer da til en rekke navneklasser eller navnetyper, som hver for seg kan fortelle litt om gårdenes elde, deres beliggenhet i landskapet, om jordbonitetten, og om gårdenes sosiale rang i bygdesamfunnet.

Det er almindelig antatt, at de eldste tilgjengelige gårdsnavn er de usammensatte, naturbetegnende navn som Berg, Dal, Aas, Gran, Mørk, Li, Nes, Bø, Nes, Foss, Eid, navn som kan ha vært i bruk i førkristelig tid. Det er storfamilienes og ettebøndenes boplasser. Nå behøver det ikke å være noe kronologisk skille mellom usammensatte og sammensatte gårdsnavn. Det gjelder bl.a. Nesgårdene, som ligger ute på de mange nes, som Lågen danner med sine bukter og slyng. Det kan ha blitt såpass mange av disse Nesgårdene, at det ble nødvendig å skille dem ut fra hverandre ved et tillegg i navnet. Ved siden av Nes og Neset får vi da Eknes, Komnes, Vines, Haugnes, Gunnes, Hjarnes o.fl.

Av usammensatte gårdsnavn i ubestemt form har Sandsvær forholdsvis mange. De fordeler seg - nænlunde - noenlunde jævnt på begge sider av Lågen fra Hvittingfoss til Gravenfoss. Vi nevner dem her noenlunde etter matrikelens nummerorden. Eid, Aas, Tuft, Evju, Foss, Borge, Bakke, Reine, Pytte, Steg, Li, Lund, Bø, Aaker, Mørk, Hvam, Nes, Hov, Gran, Evju, Aas, Lande, Berg, Dal, Bratt, Rud, Verp, Hassel.

Nå kan vi jo ikke akkurat tidfeste en gårds tilblivelse bare på grunnlag av navnet, - der må også andre undersøkelses til. Enkelte forskere synes å mene, at flere av de nevnte gårder kanskje først er blitt ryddet i middelalderen. Det gjelder särlig gårdsnavn i bestemt form, - som Graven og Tveiten. Men stort sett tyder disse gamle navn på, at Sandsværbygdene er blitt ryddet og bygget nokså tidlig. Våre eldste fortidsminner bekrefter også det.

Det usammensatte Rud-navn antas å være av betydelig elde. Vi har to store Rud-gårder i Sandsvær, Rud i Hedenstad og Rud ved Passebekk i Efteløt. Men Rud-navn som er koblet sammen med personnavn eller andre tillegg er av langt yngre dato. De fleste er fra en nyrydningsperiode i 12te og 13ue årh. Vi finner disse gårdene enkeltvis eller samlet i grenader, og da helst i bygdens utkanter, oppe i skogliene og inne i tverrdalene. Da den beste og sletteste jorda forlengst var opptatt, måtte de nye rydningsmenn ta tiltakke med den skrinneste, mest brattlendte og steinfulle jorda. I tuft

4
har vi således Svinterud og Vesetrudgrenda fra Grøterud og langsetter åsen. I Efteløt har vi Baggerud, Steinsrud, Finnerud, Veierud, Kvernerud, Gaaserud, Kolsrud, Bratterud, Åsterud I Hedenstad:- Krogsrud, Muggerud, Bratterud, Ijøterud, Lauerud, Helgerud, Gislerud, Olsrud, Klokkerrud, Kjennerud, Popperud, Trollerud.

Vi kommer nå til de to neste nævnegruppene, nemlig navn i forbindelse med vin og heimr. Det er også meget gamle og ærverdige navn. Man regner med, at vin og heimr i gårdsnavn opphørte å være i bruk allerede i begynnelsen av vikingetiden. Disse gårdene er blitt til ved, at en eller flere storættede sønner har skilt seg ut fra storfamilien, for å rydde og bygge sine egne selvstendige gårder, og derved bli nye stamfedre for yngre greiner av ættesamfunnet. De fortsatte å føre ættens kulturarv og tradisjoner videre.

Vin er samme ord som det gotiske winja, og skal bety grasgang, et naturlig engstykke til beite for bufe. Vingårdene blir da til på den måten, at en havnegang går over til fast bosted med åkerbruk og nødvendig bebyggelse.

Heimr betyr i det germanske språk bosted, gård, hjem for en husstand. Stadnavnforskerne henfører gjerne vin og heimr til forhistorisk tid eller før 600 e.Kr. Men nettopp disse navnegrupper har Sandsvær påfallende få av, tiltross for, at de ellers i landet er meget almindelige. Av vinnavn har vi bare et eneste ett, nemlig Skolem, Skoli, opprindelig

5

Skorinj, Skorain, skardvin, sammensatt av vin og skard, grasgang eller beitefelt beliggende mot et (sol) skar i åsen.

Vi har heller ikke mere enn tre heimr-navn, to i Komnes og ett i Efteløt:- Solum, Solheimr, Solheimr, Søom, Sodæimr, Lindheimr, Lindem, sammensatt med trenavnet lind.

Neste navnegruppe er en rekke gårder med navn i forbindelse med ordet stadir, som betyr sted, bosted. Disse navn var i full blomstring i vikingetiden, og man antar, at de fleste Stadiringårder er anlagt i den tiden. De er ingen utkantgårder, de fyller ut mellomrummene blant de eldste øttagårdene, som de er gått ut fra ved jord- og markdeling og utflytning fra storfamiliene, - Som vin- og heimrgårdene. De mange stadiringårder i Sandsvær forteller om en rik nyrydningsperiode, ikke minst i Hedenstad, som jo også har prestegjeldets største bredde med god jord. Vi nevner Heistad, Hedenstad, Brønstad, Kløvstad, Rokstad, Hillestad, Tofstad. I Efteløt:- Vettestad, Aannestad, Meskestad, Skullestad, Kjørstad, Hobbelstad. I Tuft og Komnes har vi ingen stadiringårder. Det skulle tyde på, at den beste og lagligste jorda der var opptatt allerede i vikingetiden.

Vi nærmer oss nå en ny navnetype, - det er landgårdene, hvorav vi har endel også i Sandsvær. Ordet land betyr i vårt språkbruk beint fram et jordstykke, der det årvisst drives åkerbruk og engslått. Landgårdene er gamle, men synes å ligge i underkant i sosial rang. De er gjerne anlagt på mark-

6

stykker, som lå litt undav de eldste ættagårdene, og er således mere periferiske enn stadirgårdene. Av landgårder har vi i Hedenstad Brønstad, Lande, Landsverk, Flokeland. II Efteløt:- Groland, Tyskland, Engeland, Landemoen, Aasland. I Tuft og Komnes ingen landgårder.

Som betegnelser for gårdsbruk og jordvei -eller deler av den dyrkede mark har vi de gammelnorske ord gardr, jordr, mork og akr. For nyrydning og bosted utenfor den eldre innmark har vi bl.a. ordet tveit, som egentlig betyr grasgrodde beiteland mellom "skov og Kipper". Tveit kan også sikte til et djupt innhogg, et skar i lendet. Av tveitgårder har vi i Hedenstad Ristvet, Hotvet, Saatvet. I Efteløt:- Hørtvet, Lindtvæt, Hostvæt. Tveiten i Komnes,- i bestemt form, er trolig en noe yngre utskilt eiendom. Det ser ellers ut som der ikke har vært plass til tveitgårder i den ytre del av bygda.

Vi skulle ved denne korte oversikt ha fått et lite skimt skimt av hvorledes bygdesamfunnet i Sandsvær har utviklet seg. Til å begynne med var her langt mellom gårdene. Men så har ner, gjennem de svundne tider, foregått som en slags selledeling ut fra de første enkeltstående ættagårdene, - ved deling, utflytting og nyrydning. En vekst fra ættagård til grend, og fra grender til det sammenhengende veldyrkede og velbyggede Sandsvær.

I

Henvisninger til nummer på kartet:-

1 Olsbærje.	28 Jonsknuten.
2 Salsbærje.	29 Skrimtodden.
3 Grolandhaugen.	30 Paulstul.
4 Stavtjern.	31 Åmli,
5 Storemyr.	32 Ravaldsjø.
6 Tjuvebørje.	
7 Hvamsal.	
8 Børjærn.	
9 Fossfjellet.	
10 Skinnesvaeln.	
11 Søomvaeln.	
12 Valdokka.	
13 Hvamsal.	
14 Høgdebøfjellet.	
15 Efteløt kirke.	
16 Kjærkerøæ.	
17 Bø.	
18 Hvålseika.	
19 Hov.	
20 Galgenaugen.	
21 Gran.	
22 Skjæie.	
23 Hassel.	
24 Jøgerfoss.	
25 Skrimfjella.	
26 Styggemann.	
27 Breistulfjell.	

II

70	Gaaserud.	52	Velene.
71	Møkle.	58	Balangen.
73	Vier n.	59	Kittilsbekk.
74	Dammen.	61	Spellmannsberget.
75	Arnepllass.	62	Hundenue.
76	Løkka.	63	Piggstein.
77	Brænnøya.	65	Ramsodden.
78	Munkeberget.	67	Arkoset.
79	Møklestul.	68	Krokvann.
80	Brænnvinssletta.	69	Holstjern.
81	Brekke.	70	Holstjernstua.
82	Hoppestul.	71	Rappåkern.
83	Kolsrud.	72	Ramsvann.
84	Sørmyr.		
85	Hidbergsluten.		
86	Ämli seter.		
87	Kanonlivannet.		
88	Langerudsalen.		
89	Finnvolden.		
90	Bløyene.		
91	Ormetangen.		
92	Ravaldsjø.		
93	Lauerkroken.		
94	Vindoren.		
95	Viersetra.		

et 78 år ut

Helleristingene ved Hvittingfossen.

Bronsealderen er det tidsavsnitt, som fra ca. 1500 f. Kr. regnes å være til ca. 500 f. Kr. Menneskene hadde da lært å lage våpen og redskaper av bronse, en legering av kobber og tinn. Bronsen kom forholdsvis seint til vårt land, - en kostbar vare som måtte importeres utenfra. Vi har derfor få oldfunn av bronsesaker. den største interesse for Sandsværs vedkommende knytter seg til helleristingene, som regnes å tilhøre bronsealderen og den eldre jernalder.

Helleristingene er hellige steder, innviede berg, hvor fiskeren og jegeren bad om rikelig med fisk og vilt og god fangstlykke, og bonden bad om sol og regn og godt år, - og alle bad de om gudemaktenes beskyttelse mot alle tilværets ukjente og mystiske vonde makter og vesener.

Helleristingene er nokså like over heile Skandinavia. De gätefulle bilder, tegn og symboler, som er risset inn i steiner og flate berg, har skaffet våre arkeologer og oldtidsforskere adskillig hodebry, og har da også vært gjenstand for forskjellige tolkninger. Men enkelte hovedsynspunkter er man dog stort sett enige om. Formålet med helleristingene må ha vært å binde og fastholde guddomsmaktene til stedet, og ved ofringer, bønner og rituelle sermonier å anrope om gudemaktenes velvilje og hjelp i livsens strid.

Det helleristingsfelt vi har her i Sandsvær nærer vel til de mere enkle billedrekker, men gir dog rikelig stoff til

2

nærmere studium og funderinger. Vi får her et lite gløtt inn i våre urfedres tanke- og forestillingsverden.

Nedenfor Hvittingfossens nordre løp skyter der opp en liten fjellrygg av syenitt, en hard, kvartsfattig bergart.

Vi kan tenke oss, at våre stammefedre er kommet i båter opp gjennem Lågendalen, og så har de lagt island her i en stillestående vik eller kile, som går inn mellom Olsbærje, hvor helleristningene finnes, - og Salsbærje, en salelignende bergrygg ca. 200 m. lenger vest, på den andre siden av kilen.

Men her, innunder den høye hvitskummende fossen, var vannveien stengt. Nå måtte de ta seg fram tilfots over landtanger ved Eid.

Men før den primitive fangst- og veidemannsflokk dro videre, har de gitt seg litt tid her ved Olsbærje. En steinkunstner har risset sine underlige figurer og tegn ut over den harde bergryggen. Og her har de øvet sin magiske kultus og foretatt sine ofringer, for å anrope gudemaktene om deres bistand til en lykkelig ferd videre opp gjennem den lange skogmørke Sandsværdalen.

De figurer og tegn vi ser her på dette helleristingsfeltet er følgende: -

Ned mot vannspeilet, på den siden av berget som vender inn mot fossen, er her med grunde men tydelige linjer hogget inn en skipsfigur, 50 cm. lang og 4 cm. i høyden. 8 opprettstående streker skal trolig forestille mannskapet. Skipet

3

mangler ellers både seil og årer. Heilt oppe på berget, på flat grunn, ser vi 3 andre skipsfigurer, mer eller mindre avskallet.

I nærheten av de 3 skipene står to par fotsåler, ca 29 cm. lange. Vristen er markert ved en tverstrek.

Videre sees her bilde av en hånd, hvor håndflaten er heil uthogget, største lengde 20 cm., største bredde 12 cm.

Litt lenger nord på berget ser vi en såkalt skålgrøp, en liten trillrund hulning eller skål, med en dm. på 3 cm., fint utmeislet eller utsvarvet.

I tillegg til dette kan nevnes, at man under minneringsarbeide i 1907 fant 3 par fotsåler hogget inn på en steinblokk, som var falt inn mot fossen. 2 av såleparene viser tydelige tær, mens det tredje er som de ute på berget. Disse figurene er nå å få se i det nye Vittingfoss Tresliperi, hvor steinene er muret inn i veggen.

Det har tidligere vært almindelig antatt, at være urfedre med skipsfigurene og fotsålene har ment å illustrere, - at så langt som hit kunne man dengang ro eller seile elvefaret oppover, men her, ved den store skummende fossen måtte de ta foten fatt over landtangen ved Eid.

Denne enkle forklaring holder imidlertid ikke for våre arkeologers og oldtidsforskernes tolkning. Skipsfigurene skal således i de aller fleste høve være å forstå som symbolske og ikke virkelige farkoster, som skal føre de døde

4

over i en annen verden, de såkalte kultskip. Båtene mangler da også både seil og årer. Understellet skal da være å forstå som sleder eller vogner, og skal måskje antyde gudemaktenes kjøring eller ferd over himmelhvelven. Fotsålene og fotavtrykkene hører til de mest gåtefulle tegn. Slike såle-eteign skal forøvrig finnes over heile verden. De er tolket som gudenes fotspor, som står der for å fastholde gudemaktene til stedet, slik at de kan bringe menneskene fruktbarhet, veidelykke og seier i kamp.

Hånden med de sprikende fingre kan være en forenkling eller forkortelse for "guden med med de store hender". og skulle da være et symbol for ildguden, solguden, som skaper lys og liv. Den er i allfall tolket så på en helleristning fra Bakkehaugen i Skjeberg. Hånden på vår risting ligner i allfall svært mye på den.

Skålropene som offerskåler betraktet må være symbolsk å forstå. Det vesle grann som kunne rummes i en slik liten skål måtte det være svært lite forslag i for en glubsk gudemunn. Men en liten smørklatt lagt i skålen kunne solguden alltid slike i seg, - og gjorde han det, var det et godt tegn på gudemaktens velvilje og gode bistand. Smøroffer synes å ha vært almindelig over heile landet. Den lagnadstro som her ligger til grund må ha hatt et djupt tak i menneskesinnet, ja så djupt og forpliktende har det ligget der i folkesjelen,- at smøroffer har vært ydet heilt opp mot vår tid. Sæmund Wulfsberg kan således fortelle etter sin beste-

mor, at det for omkring hundre år siden var almindelig skikk på gårdene Ruud og Aannestad og utover til Hvål, at de la en smørklatt på taket, den dagen soløyet første gang etter vintersolhverv kikket fram over åsryggen.

Grolandhaugen.

Grolandhaugen ligger høyt og fritt på toppen av en skogbevokset morenerygg, ca. 300 m. sør for gården Steinbekk og ca. 300 m. øst for den nå nedlagte plass Groland. På toppen av dette platå viser seg bunnlaget av en sterkt steinblandet rundhaug, delvis markert ved fotkjede.

I skråningen fra rundhaugen og nedover mot Steinbekk ligger i en halvkrets 16-17 svære steinrøyser, lagt opp av tildels kjempestor Stein. Flere av disse røysene har mer eller mindre tydelige fotkjeder av kuppelstein. Dette skulle tyde på, at vi her har for oss en rekke gravrøyser fra en fjern fortid, da det var skikken å brenne likene og samle de brente bein i en grop eller en nedsatt urne, - og så kaste stein over. Her må ha vært en større felles gravplass. De ovdigre kampesteinene tyder på, at det må ha vært en storfamilie eller ei heil grend sammen om å legge opp disse gravrøysene.

Her går også vake sagn om, at her skal ha vært en urgammel offerlund, et helligsted for religiøse eller kultiske sammenkomster. Derfor har det vel falt nærliggende å legge seinere æters gravplass nettopp her.

6

Jarnblåster ved Stavtjern.

Den siste av de lange oldtidsperioder, jernalderen, regnes fra omkring 500 f.Kr. til godt og vel år 1000 e.Kr. Det er jernet som setter det store skille i menneskeslektens utviklingshistorie. Jernet kom til å spille en dominerende rolle i folkenes liv, og har fortsatt å gjøre det fram til våre dager. Jernet kom til å spille en avgjørende rolle i alt som høtte håndverk, industri og redskapsbruk, ja det ble en veldig medvirkende faktor i våpenteknikk, krigskunst og verdenspolitikk.

Jernet åpnet også for nordmenn og sandsværinger nye muligheter til å dyrke og bygge dette landet som aldri før.

Det var dog først langt opp i historisk tid, at man her i Skandinavia lærte å utvinne jern ved almindelig gruve-drift. Før vi nådde så langt, skaffet nordmennene seg jern på sin egen måte. Allerede fra keltertiden (500 f.Kr. til år 0) mener man vi hadde lært kunsten å utvinne jern av myrmalm, som det var rike forekomster av, særlig i fjellmyrene. Jernet i myrtrøven ble brent ut i de såkalte jarngropene eller jarnblåstre.

Utvinningen av jernet foregikk på den måten, at man laget en slags ovn eller grytegrop med steinsatte vegger, klink med mortel, og ellers forsynt med trekhuller for frisk tilførsel av luft. Her fyerte man da kraftig opp med tørr ved. Når så myrtrøven ble kastet ned i denne glovarmen, smelte jerninnholdet ut og rant ned i bunnen av blåstergropen. Rå-jernklumpene ble siden smeltet om igjen og formet i passende stykker eller barrer.

Vi har flere sikre spor etter slike jarnblåstre også her i Sandsvær. Der er funnet jernslagg ved Storemyr, midtveis mellom Skarrabekk og Liseter i Efteløt. Men den største bedriften, vi kjenner til, må ha foregått vestenfor Raje, i nærheten av Ravaldsjø, ved et lite vann som heter Stavtjern. Langs strandbredden ved den østre enden av vannet ligger heile hauger med jernslagg. De jordfaste kuppelsteinene omkring er rustprikkete av jerninnhold, og i myrene ved siden av er det flust med brun myrtorv og gjørme, - så her trolig må ha vært rikelig med råstoff til blåsteranlegget. Selve blåstergropen er ikke påvist, men da vannet i de seinere år er oppdemt 1 meter, kan det være, at den nå ligger under vann.

Et gammelt sagn forteller, at jernbarrene fra Stavtjern ble kløvjet, eller båret på mannerygg over fjellet til Telemark. Her ble jernet tusket bort i bytte med ferdigsmidder ting, - som våpen- og vedøkser, sverd, ljåer, sigder og lauvkniver. Trolig var de gode telemarkerne på den tid kommet lengre i smiekunsten, enn folket på denne siden av fjellet.

Bygdeborgene.

De 200 år som fulgte etter den romerske perioden av jernalderen, 400 til omkring 600 e.Kr., kalles folkevandrings-tiden. Det var en urolig og krigersk tid over heile Sør- og Vest-Europa, med voldsomme stamme- og folkebevegelser, erobringer, innvandringer og nydannelser i land etter land.

Heller ikke vårt land og våre avstengte bygder har vært heilt uberørt av de urolige og voldsomme bevegelser i folkenes liv. Trolig har der også til Sandsvær kommet vandrende germanerflokker ute fra kysten og oppover Lågendalen. Og så har de, med eller uten kamp mot de gamle storättene, slått seg til her og ryddet sine egne gårder, og tillagt seg sine egne veidemarker og febeiter. Våre bygdeborger kan tyde på, at der også her har foregått innvandringer og krigerske kamp handlinger, eller- de er snarere et bevis for, at bygdefolke har budd seg på å verge seg mot fiendeflokker, som ville trenge seg inn fra Eikersiden eller sør fra dalen.

Disse ~~g~~ bygdefestningene er forresten ennå for lite undersøkt av våre arkeologer, til at vi kan danne oss et tydelig og sant bilde av deres tilblivelse og funksjon. Man mener de må være blitt til i tidsrummet fra 4de til 6te årh. Bygdeborgene selv inneholder ytterst sjeldent kulturlag eller oldsaker. Kanskje de kan være ~~fra~~ eldre tider, enn hittil antatt. Kanskje har de tjent politiske eller forsvarsmessige behov, som vi ennå har mindre kjennskap til.

Vi har her for oss de eldste større byggverk vi kjenner. En heil grensd eller bygd må ha vært med i fellesskap for å få lempet de svære steinmassene opp på de bergkoller befestningene er anlagt på.

I Sandsvær veit vi sikkert om 3 bygdeborger: - en ved Borge i Komnes, en ved Hvamsal, og den på Børjærn i Efteløt. alle 3 er temmelig like i anlegg. De ligger alle på et markert framspring i liene. Bergkollen eller platået de ligger på begrenses nesten rundt av høye, tverrbratte fjellvegger og ville urer. På innsiden, hvor fjellveggen er mindre høy og ikke så rett opp og ned, - hvor det kunne tenkes en angriper ville prøve å entre seg opp, er der lagt opp et brystvern av tørr Stein. Heile platået, som dekker en jordvidde på $1\frac{1}{2}$ til 2 mål, er forøvrig forskanset ved en opplagt steinmur. Disse forskansninger må ha vært av anseelige dimensjoner, å dømme etter de svære steinmasser, som ligger her oope, men som nå er rast delvis sammen. På Børjærn er terrenget innover mot Høgdebø mere flatt og åpent. her har adgangen vært sperret ved en steinmur tversover i en lengde av ca. 60 m. Steinmuren, som nå er rast utover, synes ikke å ha vært synderlig høy, men den kan jo være forsterket ved en palisade av nedrammede stokker eller påler.

Bygdeborgenes strategiske beliggenhet har også visse felles trekk. De ligger alle ved urgamle ferdsselsveier mellom bygdene.

10
I sin tid skal disse bygdeborgene ha vært tilholdssted for tjuvepakk og røverbander, som av og til, helst på helgedagene, når folket var faret til messe, og det var folketomt på tunet, våget de seg ned i grenden for å herje og stjele. Borgen ved Borge går ennå under navn av Tjuvebørje.

Michael Klem s.o.

Sokneprest til Sandsvær 1764-1806 har forfattet en historisk-topografisk beskrivelse over Sandsvær prestegjeld.

Han beskriver her omstendelig Tjuvebørje med steinmurene.

I sine videre betrakninger lar han imidlertid fantasien få nokså frie tøyler:- "Den samme bærer märke på at have været een Bergfestning, hvorpaa kunde have været lagt Skydegeværher end Canon, hvorved kunde Bestryges det Heele Dahlførerne. Samme kunde have været brugt mod den indfaldende Svenske Fiende, der efter Præstebreve skal have huseret i nedste Bøjgd af Jarlsberg, Lauerdahl."

Trolig sikter Klem her til det svenske innfall i krigsårene 1716-1718, da Karl den 12te forsøkte å erobre Norge. Svenske tropper skulle da ha vært så langt opp i Lågendalen som til Svarstad i Lardal.

Nå ja, det kan likevel være noe i Klems formodning. Bygdeborgene lå jo der, det kan tenkes, at de er satt i stand som forsvarsstillinger, for å møte et mulig svensk innfall i Sandsvær.

Geværstillinger på Fossfjellet.

Det kan her være av interesse å nevne to steinsettinger

11
på Fossfjellet i Tuft. I en halvkrets med ca. 2 m. dm. er her lagt opp et brystvern av store flate steiner reist på høykant, utvendig foret med jord eller torv. De må være lagt opp som geværstillinger. Den eine viser front mot søndre Foss. Her gikk den gamle riksveien forbi like nedenunder fjellet. Den andre står i motsatt retning. Også her viser det seg spor etter en gammel veiløpe.

Bygdeborgene må ellers sees i sammenheng med de gamle vardene, dette varslingsssystemet, som ble organisert allerede av Håkon den gode (935-961), Vardene, som var stablet opp av tør ved, var anlagt på fremspringende fjelltopper og åsrygger og der var tilsatt menn til å passe dem, vardevakt. Når fi-entlige innfall truet landet, ble vardene tent. Faklene lys-te fra varde til varde, og kalte folket til våpen til forsvar for konge og rike. Også Sandsvær var med i dette varslingsssystem. Vi har spor etter dem fra Lardals grense og opp gjennem dalen. Bygdemålet har formen vaeln eller vale, - rd går over til tykk l.

Vi nevner dem her i rekkefølge sørfra:- Skinnesvaeln, Søomvaeln, (Valkøllen og Valdokkæ), mulig en på Ruds- eller Jarnesåsen, en ved Hvamsal og en på Høgdebøfjellet, som etter en gammel bygdebeskrivelse "zires af en Vahre". Vardene var oppsatt i sikk-sakk fra ås til ås, så de skulle være lett synlige. Ved Skinnesvaeln er der rester av en steinovn.

Kanskje har alle våre bygdeborger tjent som vardesteder i en tid lengre tilbake enn Håkon den gode. Kanskje har de hatt en krigersk eller militær funksjon vi ennå ikke kjenner større til.

13

Steinalterbordet i Efteløt kirke.

Efteløt kirke antas å være reist i 1184. I våpenhuset er der fra den katolske tid oppbevart et steinalterbord av ekeritt-sten. Den ble gjenfunnet som tramstein, før den ble tatt vare på. I et nedfelt relikviegjemme midt på altersteinen fant man nedlagt tre relikvier, som etter de vedheftede pergamentstrimler skal være:- 1) De vestimentis beati Johannis Baptiste, en stump av Johannes den døpers kledning. 2) De vestimentis Sti Edmundi, et stykke av den hellige St. Edmunds klær, en helgen som skal ha vært ivrig dyrket på Vestlandet, som de sjøfarendes helgen. 3) De Sanc in Coelins, noen små beinkorn av St. Sunniva og de hellige på Selja.

c sanctis

Den førstnevnte av disse relikvier oppbevares i Universitetets Oldsaksamling. De to andre ble omkring 1850 skjenket til den nyreiste St. Olavs kirke i Oslo. Her er de muret ned i et marmoralterbord, som skal stamme fra Hovedøens kloster. Det er en gave fra dronning Josedine, som tidligere hadde det i sitt privatkapell på slottet.

Det er slett ikke sagt, at relikviene i Efteløt kirke ble nedlagt straks etter at kirken var ferdig. Det kan ha foregått langt seinere. Relikvier kunne bare nedlegges av en biskop.

Hva for en kirkens høyærværdige overhyrde det kan være,

14
som har foretatt den hellige handling i vår kirke, veit vi lite om. Vi kan bare gjette på, at det kan ha vært den Orm abbat i Premonstratenserordenens St. Olavs kolster i Tunsberg, som ble biskop i Oslo i 1226. Det må ha vært en stor dag for Sandsværs kirkealmue, da den hellige handling fant sted. Med age og undring har de sett den ærværdige og myndige bisp i sitt statelige skrud, med mitra og palladium i spissen for det geistlige opptog. De har opplevet noe av den katolske kirkes symbolisme og dype religiøse mystikk.

Kjærkerøæ. Bak høgdebøfjellet i Efteløt, innover mot Evju seter er der et trangt dalsøkk i lendet. Her er Kjærkerøæ.

I den østre bratte lia henger en stor berghammer utover. Det er Kjærkeroskåpe eller Prekestolen, - ellersom den nevnes i en grenseoppgang fra 1806- Kirkehellen, Skabdør, "en stor rødgraae firekantet Plet i et Berg." Trolig er det den eiendommelige formasjon i fjellsiden , som folkefantasien har tatt som motiv for navnefestingen.

Etter et sagn, som Sæmund Wulfsberg gjengir, skal det før svartedauen ha vært ei heil lita grend av fastboende folk heroppe, og der skal enndog ha stått en kirke her . til støtte herfor kan nevnes et sagn, som forteller om en kong Ravalv, som rådde over et heilt kongerike heroppe, en dag red til messe i Kjærkerøæ, og at hans hest glei på et svaberg, -Mere får vi ikke vite om det - -.

En annen forklaring av navnet går ut på, at her var noen

gjenstridige stivnakker, som ikke ville bøye seg for danskekongens påbud om å gå over til den lutherske troslære og Gudstjeneste, og så har de tydd her langt opp i skogene, for i løndom å holde sine katolske messer der.

Bø, gnr 53, brnr. 1 og 2. Nevnnes her, fordi professor Magnus Olsen hevder, at Bø i Efteløt kanskje er den aller eldste navngitte bondegård i Sandsvær. Bø betyr beint fram dyrket mark, en gård med hus å bo i. Av oldnorsk bær, bæjar, bæir. Navnet ble i 1352 skrevet Bøe. Ved grøftegravning er her funnet 2 store flintøkser.

Hvålseika. Oppi bakkene på Hvålas grunn står der en veldig svær eik, med en stamme på 10 m. i omkrets ved bakken. Sagnet forteller, at de underjordiske hadde sitt tilhold her under eikerøttene. Det var derfo vågelig å røre ved det gamle kjempetrelet, - det ble han varig, en mann som eslet seg til å hogge ned heile kjempeeika,. Han hadde ikke tveide ut mange flisene, før han skamhogg seg, så han aldri ble arbeidsfør mere.

Gården Hov i Efteløt har sitt navn etter det hedenske gudehov, som i sin tid sto på gårdenes grunn. Man er ikke sikker på, hvor det har stått, - enten oppe på den tørre furumoen ovenfor bygdeveien, eller utover haugen, Nringhauen, nedenfor gårdenes bebyggelse. Her er ikke funnet sikre spor etter hustufter.

Galge-haugen eller Gælgehauen i Bømoen er minner om et rettersted. Her er funnet hodeskaller.

16

Gården Gran er trolig en av de aller eldste bosteder i midtre Efteløt. Her funnet tre-fire pilespisser av flint, hvorav den eine meget godt bevart. Videre ble der her, i en gravhaug i 1967, gjort et sjeldent og meget verdifult gravfunn. Det er en såkalt fibula, en spenne brukt til pryd, og til å feste kvinnedrakten i halsen eller over brystet. Smykket består av en gullbelagt sølvplate, fint siselert i sildebeinsmønster, og ellers utstyrt med rekker av ørsmå ekte gullperler, en gullsmedkunst av høy kvalitet. Funnet skal være meget sjeldent. Førstekonservator Wencke Slomann ved Universitetets Oldsaksamling skriver således:- "Med funnet fra Gran rykker Sandsvær inn på linje med Hadeland og Toten, som de lavlandsbygder, der jernalderbosetting vises å gå tilbake til sen eller eldre romertid, og kan således dateres til ca. 200-300 år e.Kr.

Det kan også være verd å nevne sagnet om, at her skal ha stått en kirke på Gran, kanskje den første kirken i bygda, etter at landet ble kristnet. Oppå bakken ovenfor riksveien er der i allfall funnet menneskebein og noen jernnagler, og videre en lang stolpe, som muligens kan ha vært en midtstolpe i en enkel stavkirke. Ett synes sikkert, at her har vært noe av et kultursentrums i denne del av Sandsværbygden.

17 Mellem de to Aakergårdene går der en veistomp med det merkelige navnet Skjæie, i bestemt form. Navnet kommer trolig av det oldnorske skeid, som betyr renn i et veddeløp, kappridning. Kan også betegne kjørevei mellom to markstykker på en gård.

I vikingetiden skal her ha foregått kappridning eller hestekamp, - foran de store blotgildene. Den hesten som da ble den seirendeblele blotet, som det dyreste og gjeveste de kunne ofre til gudemaktene. I Lågen skal her dengang ha vært et vadested over til østsiden, hvor gudehovet sto. Det kan derfor tenkes, at vi her har et minne om slike hestekamper, med utvelgelse av offerdyret.

Hassel, på grensen mot Eiker er trolig en av de meget gamle boplasser. Her er bl.a. funnet en flintøks uten skaft-hull. Geologisk ligger Hasselgårdene på grensen mellom Oslo-feltets morenejord og grunnfjellet på nordsiden. En liten bekk ved Hassel og Tubbe-Hotvet skiller skarpt mellom de to feltene.

② Jøgerfossen. Daleelva faller ved Kløvstad ned i en trang og vill kløft, med loddrette og overhengende berg på begge sider, og en djup kulp nedenunder. I klippehulen er der flere jettegryter. Navnet kommer trolig av det oldnorske gjøgr, gygre, jettekvinne, - et passende navn på den trolske klipperevnens.

Skrimsfjella er en øst-vestgående fjellrekke , med bratte fall nordover. Her har vi fjelltoppene Styggemann, Breistulfjell og Jonsknuten. Jonsknuten er 902 m.o.h. Fjernsynstårnet mäter 91 m. Heilt på toppen står en 10 m. høy mast.

Om Jonsknuten skriver sokneprest Kjem d.e. i sin Sandsværbeskrivelse fra 1796 bl.a. :- "Dette Field af Taarnmessi højde regnes for et Vejrmærke. Naar dets Spits haver en Taaage over sig siges det:- Jon haver Hætte paa, tif Tegn paa Sneee eller-Bugn Regn." Og videre: "Joens Knuden sigis beboed af een Pluto(gresk rikdomsgud), Samme Berg-gud skal efter sagn have bragt sin Søster i Roelighed paa Blaae-Kollen, for at ingen Bergmand skulde kunne opsnue hende og voldtage hendes Herlighed".

28
Skrimsdalen er dalsenkningen omkring Skrimsvannet med Styggemann i øst og Skrimstoppen i nord. Sørøst for Skrimsvannet ligger Paulstul og Aamli seter. Nordvest for Skrimsvannet renner ei elv ned mot Ravaldsjø. Her er rester av en dam for tømmerbrøtning ned til Ravaldsjø. Fra den tid her var var fastboende folk i Skrimsdalen sees spor etter hustufter og små åkerlapper. De siste som bodde her var en mann og ei kone, som dreiv med gjeiter. De kledde seg i gjeiteskinn, som de selv beredte. Forøvrig livberget de seg med jakt og fiskefangst.

Skrimsnavnet kommer av det oldnorske skrimsel, skrimsla, skrømt, det trolske og skremmende. Det kan høve godt til det naturbilde, som møter oss i Skrimstraktene, med de ville fjellformasjoner, med urer og steile fjellvegger, kløfter og høyreiste nakne skolter.

21

Gaaserud. Eiendommen Gaaserud ligger ved sørenden av store Møklevann, i øvre enden av Slemdalselvens dalføre. Bo-plassen antas å være ryddet og bygget allerede i 12te årh.

Enkelte mener den kan være ennda eldre.

De første innvandrere av et primitivt fangst - og jeger-folk som slo seg ned i Sandsvær här utvidet sitt område vest-over, og har så å si anektert de store skog- og fjellvidder over mot Gjerpen og Sauda i Telemark. Ikke for skogens skyld men fordi de her fant milevide vidder for storviltveiding og fiskefangst. Vake frasagn forteller, at sandsværingene-here støtte sammen med veidemannsflokker som kom vestfra over fjellene, og der ble kamp og strid om råderetten over jaktmarkene, før grensene ble noenlunde fastlagt og anerkjent.

Gaaseruds første landnåmssmann skal etter sagnet være en ved navn Gaase,- en fredlyst mann og hans kvinne, som gjemte seg bort langt vesti skogene her.

I 1645 betalte en Mattis Gaaserud 12 skilling i kopskatt for seg og hustru, det vil si, han sto i laveste skattekasse. Gården nevnes da som ødegård.

På 1700-tallet ble Gaaserud drevet som seter av Hølje Kjelsen på nordre Li i Efteløt. Seinere har eiendommen vært drevet godt opp som selstendig bruk, en selvhjulpen gård. Ved et skifte fra 1780 får vi vite, at Gaaserud hadde egen bekkekvern, og videre både hampeland og linåker. Gården var i 1667 matrikulert med $\frac{4}{4}$ hud i skyld, og det er slett ikke like. Gården kunne da fø 4 kuer, 1 hest og noe småfe, 2 tonner kornutsed, og en høyavling på 20 skipund, selv en humlegård

manglet ikke.

Vi nevner denne heidgården her, fordi den ligger ytterst mot Sandsværs vestgrense, og fordi den er et eksempel på, hvorledes våre fedre fra lengst hensvundne tider kunne livberge seg så langt av lei borti ville skogene. Jakt og fiske var nok til å begynne med det sikreste næringsgrunnlaget. På den tiden var der rundt i skogene her mange faste boplasser. Blant dem kan vi nevne Viern, midtveis mellom Gaaserud og Surlien. Denne plassen skal være ryddet og bygget av en Knut Henriksen Busland fra Eiker. Han var dømt som falsk kaveringsmann. Som en utstøtt fra bygdefolket rømte han vekk, og ryddet seg en boplass borti ville skogen, - riktignok i nærheten av flere fiskerike fjellvann.

Til Gaaserud hørte i sin tid flere husmannsplasser, blant dem Dammen, Arnepllass og Løkka.

Ved plassen Løkka, nord for Gaaserud stikker en landtange ut i Møkle. Den kalles Brænnøya og er på 20- 25 mål. Nord for Brænnøyastikker et mindre berg ut i vannet. Det kalles Munkemonken eller Munkeberget, et mystisk navn, som er vanskelig å tyde rett. Oldnorsk har ordet som navnetillegg, Torallfr munki,- klosterbror, og videre Munkagardr, en fiskegard, som en munk eier. Vi kan således ikke se bort fra, at navnet kan ha noe med munk eller kloster å gjøre. Vi kan tenke oss, at et kloster har hatt fiskerett i Møkle, eller de har hatt en mann heroppe, som skaffet klosteret fisk, eller at en munk har møtt opp her ved Munkebergetfor å ta imot fiskefangsten.

Klostrene tok jo stadig inn varer ute fra seklet, slikt som de ikke selv produserte eller dyrket. Vi kan i denne forbindelse nevne Gimsøy kloster i Skien, eller St. Olavs kloster i Tunsberg. Ingen av disse stedene lå avskreckende langt undav det fiskerike Møkle. Korbrødrenes kommune i Oslo eide i middelalderen en av Tuftgårdene i Sandsvær.

Stedet synes forøvrig å ha hatt en viss geistlig forbindelse. Nord for Brænnøya hadde Efteløt prestebol sin faste fiskeplass, - så her måtte ingen profane garn settes ut.

Møklestul ligger ved den nordøstre viken av Møklevannet. Her var i sin tid et stort seterleger, hvor bl.a. gårdene Lande, Graven og Lauerud hadde sine seterretter. Her viser seg ennå tuftene etter mange hus. Her har også vært fastboende folk til bortimot 1900. Bosettingen ble avbrutt av en tragisk hendelse. Mannen på gården slo i et anfall av skin-syke sin hustru ihjel med et potetgrev, hvoretter han druknet seg selv i vannet. Bror til kona fikk berget de skrekkslagne ungene over til Viern.

Nord for Møklestul ligger Brennevinsletta (Brænnvins-slettæ). Her er en pen liten slette, nå noe beskåret av et veianlegg. Her er gitt forskjellige forklaringer på opp rindelsen til dette navnet. Halvor Veierud, (over 90 år) forteller, at seterfolket fra Brekke, Hoppestul, Kolsrud og andre steder og setrer omkring kom sammen her ved St.- Hans-tider til dans og drikkelag. Det kunne være, at her kom til

å gå temmelig vilt for seg med turing og slagsmål. Mere sindige og nøkterne mennesker syntes her ble mere vettløs turing på disse vakene enn bra var, og derfor navnga de stedet for Brænnvinsslettæ. En annen forklaring går ut på, at her har vært fast hvilested for ferdafolk, som kom over fjellet fra Skien. Her tok de da høl på reisebrennevinet. Det kunne være det ble mer enn en liten smak, ~~at~~ kunne utvikle seg til drabelige turelag. Herfra skal så Brennvinssletta ha sitt navnemotiv. Det fortelles også, at her kan ha vært som et lille handelsstevne, hvor ikke bare unggutter fra bygda møttes med seterjentene til dans og moro, det kunne også være eldre folk med andre erender, en blandet forsamling av sauherdinger og sandsværinger, som kom for å slå av en handel med krøtter, hester, rakørret og viltskinn, eller andre salgs- og bytte-varer.

Nord for Brennevinssletta ligger Sørmyr, også et meget gammelt seterleger. Man skjelner ellers mellom Sørmyrplassen og Sørmyr, der seterhusene en gang lå. Halve Evju seterskog kaltes i middelalderen Hidbergsluten, seinere Hobergsluten. Den andre halvparten er Sørmyr med tilliggende skog.

Vest for Sørmyr ligger Åmli seter. Navnet kommer trolig av oldnorsk åm, som betyr alm. Jfr. Åmholt i Sandsvær.

Nord for Møklestul ligger Kanonlivannet, også et navn som er vanskelig å tyde. Harald Helgerud forteller etter sin bestemor:- Når folk skulle forbi her i flomtider, med overvatnede strandbredder, så tok æ seg over vannet i en slags

25

- farkost,- en uthulet trestamme, en kano. Navnet skulle etter ~~det~~ rettelig være Kanolivannet. Skogbestyrer Gaaserud finner det imidlertid ikke rimelig, at folk skulle være henvist til å bruke båt, selv i flomtider, da lendet omkring er pent og framkommelig. Vi skal også merke oss, at Kanolivannet ikke har fått hevd i folkemålet. Vi har et gammelt ord kann for kjennemerke, et gammelt kann, et sted, et punkt, som fra gammel tid er almindelig antatt som et grensepunkt i delet mellom to eiendommer. Et kannebytte vil da si et skifte, eller en grenseoppgang, som ikke kan nøyaktig bestemmes, fordi den bare har manns minne å holde seg til. Vi kan også ta med det oldnorske ordet kanna, kann, rett krav på noe, kannast ved, kjennes ved, godta. Kanskje vi her nærmer oss den rette betydningen av navnet, - at der her henvises til et kann, - en eiendomsgrense oppi skoglia. Og så har navnet i folkemålet gått over til formen Kanonlia, fordi ordet fløt lett over folketunga, - en slags genitivform.

Fra Sørmyr fører ei gammel veiløpe over til heidgårdene
Hoppestul, Brekke og Øktertaje.

Av andre fordums ferdsselsveier kan nevnes:- Fra Langerudsdalen over Finnvollen, Bløyene, Ormetangen, Ravaldsjø, og derfra over til Lauerktokken i Hedenstad. En annen ferdsselsåre går fra Vindoren, forbi Viersetra, Velene og Balangen og ned til Møklestul.

Den bekjente fiskerike Kittilsbekk, Kittil Bekjas lut, faller i Møkle midt på nordre fjorden.

I Møklestulliene har vi stadnavnet Spellmannsberget (Spellmannsbærje), - en danseplass, hvor unggutter fra bygda møtte opp for å treffe jentene fra setrene omkring. Her ble det da i de lyse sommernetter dans og moro, - og kanskje litt slagsmål om de fagreste jentene. Her skal ligge ei steinrøys til minne om en spellmann, som mistet livet her ei natt. Om han ble slått ihel, eller han kom ut for en annen dødsulykke, er ikke kjent.

På Vindorfjellet ligger ei stor steinrøys, til minne om en mann som her frøs ihel ei vinternatt. Hver den som går forbi her, skal kaste en stein på haugen, - et varp. Jfr. Verpgårdene i Hedenstad.

Hundehue, Hunnshue) er et fjellparti sør for Ramsvann. Her er en fjellformasjon, som kan ligne på et hundehode.

Over Pikkstein går delet mellom Sandsvær og Siljan. Her står en stor oppreist delestein. Kartverket har for det mest formen Pikkstein eller Pikstein., bygdemålet har Piggstein. Det betyr vel i alle høve en oppreist delestein.

I ei fjordbukt innenfor Ramsodden i Møkle faller der ut en Bekk som kommer fra Årkevannæ, som vel har hiedt Arka eller Ærkæ. Navnet synes å tyde på en bekk, som beveger seg langsomt og besværlig framover. Her lå i sin tid en liten plass Arkoset eller Årkose. Ennå viser der seg her spor etter flere, ikke så reint små hustufter, og videre omkring synes spor etter små åkerlaoper og engslåtter. De har trolig dyrket eng og poteter her, og kanskje aldri så lite bygg.

Arkoset skal være ryddet og bygget i 1784 av en Even

Johnsen, som fikk bygsel på eiendommen, mot en årlig avgift på 2 daler til hovedgården Gaaserud.

Omkring 1810 bodde en Ole Olsen og hans kone Sigrid Knuds-datter i Arkoset. Armoden var ofte skrikende i den vesle skogplassen. Men nå var Ole en lettlivet, en flink og hengig kær. Når verst det kneip, rodde han over til Gaaserud, hvor han fikk tiltusket seg litt mel eller andre matvarer i bytte med trekjørler, som han hadde laget. En gang kom han med en solid og forseggjort høvelbenk. Den fikk han en tønne bygg for.

Nord for Arkoset har vi Krokvann, som renner gjennem Holstjern ned i Møkle. Litt øst for Holstjerner der ei rommelig grotte i fjellpartiet, kalt Holstjernstua. Veggene i hulen er svarte av sot, så det er tydelig, at her har vært tilholdssted for mennesker. Tradisjonen forteller, at en fredlös stimann skal ha oppholdt seg her i lengere tid. Folk kalte ham Rappen, fordi han stadig var ute og rappet til

seg mat-varer og annet fra setrene og boplassene omkring. Fra Hoppestul skal han således ha stjålet poteter fra en åker, som ennå bærer navnet Rappåkern. Tilslutt ble folk så arge på tjuvfanten, at de gikk manngard etter ham, og tok ham avdage, da de endelig fant ham. Dette skal ha hendt for 170- 180 år siden.

Fra Ramsvann stiger terrenget med tverrbratte bakker opp mot heidgården Hoppestul. Navnet skrives i 1566 Hoppestadt, vel egentlig Hobbelstadstul. Det skal komme av det gamle navn Hobølstadir, sammensatt av hor, høy og bolstadir flt.

av bolstadr, bosted. Om navnets opprindelse og betydning har der forresten vært fremsatt en rekke mer eller mindre troverdige forklaringer og gjetninger. Noen mener det har vært et beiteområde spesielt for hopper. Andre mener, at de her satte hoppelle på hestene, så de ble mere stedbundet, og ikke kunne komme så langt av lei i dette milevide skog- og fjellområde. En tredje versjon går ut på, at Hoppestul fra først av har vært ei seter, som flere gårder dreiv i-hoppenes sammen. Men ingen av disse forklaringer vil vel holde for en historiker av fag.

Stadiringårdene antas å skrive seg fra vikingetiden, da denne navneform var i full blomstring. De var av samme sosiale rang som de store øttagårdene de var utskilt fra. Hoppestul har da ligget der som en fullverdig stadiringård, som den ledende blant alle de mindre bosteder omkring i skog og fjell.

Sør for Hoppestul ligger Ramsvann, med avløp til Krokvann. Navnet antas å skrive seg fra planten ramsløk, en løk-sort, som vokser på sidlende og skyggefulle steder. Spises ramsløkbladene av melkedyr, skal melka få en stram, ubehagelig løksmak.

Tilley:

Den elde boretting - Sandover

Hartree.

Tegn på placering:

- * ~~permanensatte~~ nomen.
- ~~vin-~~ nomen.
- ~~heims-~~ nomen.
- ~~stadi-~~ = nomen.
- △ ~~land-~~ nomen.
- † ~~sete-~~ nomen.
- 2' ~~nes-~~ nomen.
- + ~~sammensatte~~ ~~vid-~~ nomen.
- Ø ~~Tveit-~~ nomen.

دیوان

卷之三

Stadnamnes sammenvorden på kartet.

Hudnames nedenfor.

1. *enveressar.*
2. *Brennvin, slato.*
3. *Fresh.*

4. <i>Kellristinger.</i>	Steinaltborst.	42. <i>Toppeslil.</i>
5. <i>Eglit kirke.</i>		43. <i>Stalarid.</i>
6. <i>Krækerøe.</i>		44. <i>Fornyr.</i>
7. <i>Bis.</i>		45. <i>Hidsøys høne.</i>
8. <i>Kvileøka.</i>		46. <i>Amliseter.</i>
9. <i>Kor.</i>		47. <i>Gammelvand.</i>
10. <i>Galgkrogen.</i>		48. <i>Langevandsøen.</i>
11. <i>Gran.</i>		49. <i>Tinnvolden.</i> 50. <i>Grassund.</i>
12. <i>Skæie.</i>		51. <i>Blojord.</i> 52. <i>Ormetangen.</i>
13. <i>Karet.</i>		53. <i>Ravaldyo.</i>
14. <i>Jøgerfoss.</i>		54. <i>Sæneskraken.</i>
15. <i>Skreinopphella.</i>		55. <i>Vindoren.</i>
16. <i>Styggeham.</i>		56. <i>Viersebre.</i>
17. <i>Breistikkfjell.</i>		57. <i>Velene.</i>
18. <i>Jonsknæten.</i>		58. <i>Bakken.</i>
19. <i>Skreinstappan</i>		59. <i>Gåtibekk.</i>
20. <i>Paulstikt.</i>		60. <i>Spellmanns</i>
21. <i>Asli.</i>		berg.
22. <i>Ravaldyo.</i>		61. <i>Hundekat.</i>
23. <i>Vierm.</i>		62. <i>Figgstein.</i>
24. <i>Dammen.</i>		63. <i>Ramsoddan.</i>
25. <i>Arnesønn.</i>		64. <i>Arkont.</i>
26. <i>Sokha.</i>		65. <i>Stabbaun.</i>
27. <i>Brennvin.</i>		66. <i>Kalstjern.</i>
28. <i>Elephantolog.</i>		67. <i>Koløyaenstua.</i>
		68. <i>Røysakera.</i>
		69. <i>Ramsdønn.</i>